

ALI BEREMO MATURITETNE ROMANE Z UŽITKOM?

Branje maturitetnega romana *Alamut* (1938) je lahko užitek, če učitelj pri vodenju analitično-ustvarjalnega branja spreminja svoje vloge od spremljevalca do usmerjevalca učenčevega branja, hkrati pa navaja učence k razbiranju večplastnosti romana. V prispevku sem predlagala nekaj možnosti približevanja romanu po zgodovinski, filozofsko-religiozni in psihološki poti, ko sem Bartolov roman predstavila kot skico za sproščujoče in učinkovito literarno branje.

V današnjem času agresivnih podob se leposlovni knjigi vsiljuje obrobno, večkrat že kar nesodobno poslanstvo. Branje romanov po končanem šolanju postaja neobičajno početje, bralna zanesenost pa že v otroštvu in mladosti redka in čudaška. Da ne bi usihanje bralne vedoželjnosti maturitetni romani še pospešili, bom v razmišljanju o letošnjem maturitetnem romanu največ pozornosti posvetila učencu in učitelju. Tako bom Bartolov *Alamut* zasledovala skozi oči bralke, ki se počasi približuje romanu; poskušala bom nanizati nekaj možnosti »spoprijateljitve« z njim.

Kako brati in zasledovati svoje branje v prid poglobljenega razumevanja besedila, bo tema tega članka, ki bo vodila k enemu samemu odgovoru: branje naj nudi čimveč užitka. Milan Jesih (2002: 6) je v članku Puhlica plemenitost takole načel mit o plemenitenju bralca: "Si dandanes kdo želi biti plemenit? Plemenito srce, ki s plemenitimi dejanji teži k plemenitim ciljem – čista zguba! Rdeče številke! Resnični razlog za branje, poslušanje, gledanje ni nič drugega kot užitek: razlog sebičen. Vse drugo je sentimentalna navlaka."

Ta Jesihova odločna izpeljava ni nova, saj je razpravljanje o užitku branja in pisanja sprostila postmodernistična poetika, ki je želela svoj umetniški izdelek z vsečnostjo in berlživostjo čimbolj približati bralcu. Zadovoljstvo v besedilu so zagovarjali tudi literarni teoretiki in zgodovinarji, med njimi strukturalist, semiotik in poststrukturalist Roland Barthes, ki je s svojim delom prelomno zaznamoval 20. stoletje. Ta je besedilo razumel kot medbesedilo, torej skupek različnih besedil, prepleten s citati, referencami in literarnimi asociacijami.

Užitek v besedilu nastane po njegovem pri premostitvi meja med branjem in pisanjem, ko se oboje poveže v skupno označevalno prakso.

Pojmovanje knjige kot izvora užitka bom izpostavila zato, da bi poskušala zaježiti »bralno evforijo« ob maturitetnih romanih, ki lahko povzroči obratne, nezaželjene učinke: pojmovanje branja kot napornega in nesmiselnega učenja ter odpor do leposlovja nasploh. V tem smislu razumem vlogo učitelja kot najpomembnejšega spodbujevalca, ne pa strogega ocenjevalca branja, kar je odločilno predvsem za tiste bralce, katerih »bralna osebnost« še ni izgrajena. Ne bi rada podajala vzornih interpretacij,¹ v katerih učitelji in drugi strokovnjaki ponujajo neke vrste receptov za poučevanje posameznih besedil. Čeprav so taka priporočila zanimiva, se strinjam z M. Grosman (2000: 58), da jih moramo razumeti le kot možnosti za nekaj učiteljev in nekaj skupin učencev. Upoštevati je namreč treba konkretne učence z različnimi zanimanji, znanji in izkušnjami, prav tako pa lahko skrbno izdelane interpretacije zatrejo ustvarjalne vzgibe učencev in učiteljev.

Obravnavo letošnjega maturiternega romana² Vladimirja Bartola (1903–1967) *Alamut* (1938) bom predstavila kot skico za sproščujoče in učinkovito literarno branje. Posvetila se bom srednješolskim bralcem, ki maturitetni roman berejo drugače kot ostala (nešolska) literarna dela. Nakazala bom nekaj predlogov za spremljanje in usmerjanje branja, predvsem pa poskušala skržiti izbor številnih literarnozgodovinskih podatkov o tem romanu v zanimive možnosti literarne refleksije. Posvetila se bom učitelju, ki spreminja v procesu branja svoje vloge od spremljevalca do usmerjevalca učenčevega branja.

Ker je celostno literarno branje izhodišče in cilj literarnega pouka, sem literarnozgodovinsko, literarnoteoretično in interpretativnoanalitično metodo obravnave *Alamuta* prilagodila dvema fazama branja: prvemu branju, ki se imenuje spontano branje (Krakar Vogel 2002: 10) in drugi fazi (večkratnega) branja, analitično-ustvarjalnemu branju.

Prvo branje nudi največ bralnega užitka večini bralcev, zato se bom rajši omejila na drugo fazo branja, ki pogloblja bralni užitek, a zaradi večje bralne koncentracije pri manj ambicioznih bralcih sproža negotovanje in/ali pasivnost. Ker je letošnji izbrani roman

¹ Bolj kot vzorne interpretacije so pri pouku pomembne različne vaje za dejavnosti ob besedilih. Učitelju je v pomoč npr. uporaba vaj v novih učbenikih *Branja* in *Svet književnosti*.

² Članek je delna predelava mojega predavanja srednješolskim profesorjem o maturitetnem romanu *Alamut*.

obsežen, naj prvemu branju sledi daljši pogovor o bralnih vtisih z naslednjimi izhodišči: Komu bi priporočal branje romana in komu odsvetoval? Zakaj? Komentirajte svoje odlomke iz knjige – zakaj se vam zdijo napeti, zanimivi, ne/prepričljivi, paradoksalni, problematični, bistveni za razumevanje romana ... Sintetična zgradba romana omogoča hitro rekonstrukcijo dogodkov in situacij, ki jo za boljšo predstavljivost ponazorimo s shemami in dogajalnimi premicami. Rekonstrukcija zgodbe je priložnost za »govorne nastope«, ki jih scensko prilagodimo posebnemu vzdušju v razredu. Ustanovimo namreč »pripovedovalnico«: v neformalno oblikovanem razredu z zanimivo sceno vzpodbudimo pripovedovalsko retorične spretnosti. Izkušen pripovedovalec začne pripovedovati zgodbo, ki jo nadaljujejo ostali po ključu svobodne ali bliskovite (določimo učenca, ki pokaže naslednjega pripovedovalca) izbire pripovedovalca. Osvetlitev osrednjih literarnih oseb lahko poteka z giblivo sopostavitvijo različnih perspektiv. Učenci naj si izberejo za predstavitev eno od zgodb (Hasanova, Ibn Tahirjeva, Halimina, Abu Alijeva, Sulejkina, Apamina, Hosreinova, Džafarjeva zgodba in zgodba Mirjam) in primerjajo prekrivanja ali odstopanja svojih govornih ali pisnih besedil. Za popestritev in ne preveč poglobljeno brskanje po romanu predlagam predstavitev pregovorov oz. ljudskih modrosti, ki so razpršeni po romanu. Učenci najprej razložijo njihov pomen brez romanesknega konteksta. Nato poskušajo pregovore oz. ljudske modrosti umestiti v zgodbo, svojo razlago pa lahko še dopolnijo z vključitvijo v ustrezne odlomke in poglavja, hkrati pa utemeljijo izbiro tistih pregovorov, ki najboljše povzemajo osrednje pomenske plasti romana. Pregovori oz. ljudske modrosti³ so npr.:

- a) Srečnejši je sestradan šakal v puščavi kot sit lev v kletki (86).
- b) Zakaj niti ne pogori dvakrat ista bakla niti ne vzcete ponovno uveli tulipan (170).
- c) Z ljubeznijo je kakor s pečenko: čim starejši so zobje, tem mlajša mora biti jagnjetina (174).
- d) Modro je bilo rečeno: bodi skromen in ovsena pogača ti bo sleherni dan teknila bolje od rajske jedi (174).
- e) Mladosti se spodobi učenje, a starosti užitek poučevanja (175).
- f) Če se hočeš ljudi posluževati kot sredstev, potem je bolje, da ti ostanejo tuje njihove brige (187).
- g) Modrijan se mora našemiti, če hoče priti pri ljudstvu do ugleda in veljave (193).
- h) Strahopetni umira tisočkrat, hrabri enkrat (197).

³ Strani pregovorov oz. ljudskih modrosti navajam po najnovejši izdaji *Alamuta* (Vladimir Bartol, *Alamut*, Ljubljana, Založba Sanje, 2002).

i) Blaznost velikih ljudi ustvarja čudeže (244).

Čas po prvem branju je primeren za ugotavljanje sporočilnosti in večplastnosti romana. Ker sta emotivna in spoznavna motiviranost na tej stopnji branja še trdno povezani in celo nerazdružljivi, jima lahko ohranimo celovitost z naslednjimi vprašanji: Kaj nam pripoveduje delo? Ali nam pove kakšno novo spoznanje? Ali pomaga osveščati neosveščeno, ozaveščati nezavedno, priklicati pozabljeno in razpredati domišljajske niti bralca na nov, osvežujoč način? Kakšne bralce in koliko bralcev nagovarja?

Zadnje vprašanje je pogosto v novejših raziskavah literature, ki posvečajo pomembno pozornost bralcu. Ravno analiza njegove vloge je pri *Alamutu* najbolj zanimiva, saj je ta roman edino slovensko literarno delo, ki je očitno zaslovelo v svetu, torej nagovarja tudi neslovenske bralce. Poleg uspeha v svetu ga označuje še močan metaliterarni odziv – Bartolov opus je poleg Zupanovega in Kocbekovega doživel največ metaliterarnih odzivov.

S tema zunajliterarnima značilnostma (prodor na svetovni literarni trg in metaliterarna odmevnost) so bili najbrž dijaki seznanjeni že pred branjem, kar je – kot motivacijska reklama – spodbudilo ali pospešilo zanimanje za branje. Kritičnejši in previdnejši bralci pa so bili motivirani nekoliko drugače. Ker so izhajali iz predpostavke, da je uspešnica (bestseller) poseben literarno družbeni pojav, ki deluje po načelih tržnega mehanizma, so pri branju hoteli preveriti njeno umetniško koherenco, prepričljivost in univerzalnost, oz. literarnost kot bistvo literarnega dela.

Natančnejša predstavitev literarne recepcije poteka vzporedno z ugibanji in utemeljitvami učencev o priljubljenosti in uspešnosti tega romana. Učenci lahko sami poiščejo (tudi na internetu) informacije o *Alamutu* in odmevih nanj, poučno je predvsem zbiranje neslovenskih kritik. Analiza teh zapisov pove, da je bil mit »preklete knjige«, ki ga je pariški urednik ob francoski izdaji 1988 izrabil kot tržno reklamo (Paternu 1989: 212), uspešen, saj je bil francoski prevod hitro razprodan, knjiga ponatisnjena, uspešno pa se je prodajal tudi španski prevod leto dni kasneje. *Alamut* je v Franciji pristal na osmem mestu priljubljenosti (prehitel je celo Milana Kundero), kar je bilo najbrž usodno tudi za slovensko literarno javnost, ki se je začela bolj zanimati za roman ter je čez dve leti organizirala simpozij o njegovem delu in življenju, katerega prispevki so objavljeni v knjigi *Pogledi na Bartola* (1991).

Francoska reklamna domislica, da je bil *Alamut* v Sloveniji petdeset let prepovedana knjiga, je neresnična. Že prvi izid romana (1938) je bil primerno pospremljen s kritikami – Bartol je bil zadovoljen z odzivi bralcev, manj pa »strokovnih« bralcev. Zato je večkrat izjavil, da je ta roman kritika napačno razumela in razlagala (nekaj odklonilnih kritik bo predstavljenih kasneje, pri filozofskem in zgodovinskem pristopu k romanu), ko mu je očitala moralni individualizem, socialno brezbrzišstvo in nezrelost v smislu odsotnosti etičnega temelja.

Poseben val oživljanja Bartolove literature je prihajal iz Trsta, pisateljevega rojstnega mesta, in se od sredine sedemdesetih let močno okrepi; v tem času je najpomembnejša študija v smeri apologetskih stališč študija Tarasa Kermaunerja (*V. Bartol – predhodnik današnje slovenske moderne literature*), objavljena v zbirki novel *Demon in Eros*, 1974. Roman je vzbudil svetovno zanimanje še enkrat, po 11. septembru 2001, kjer je ameriške bralce pritegnila ista tema, kot že prej evropske: verski fundamentalizem s terorističnimi akcijami. Poleg političnega aktualizma je Paternu (1989: 219, 220) navedel še dva vzroka bralne priljubljenosti. Drugi je literarni hedonizem, saj roman označuje odsotnost moralne drže, berljiva in lahkotna zgodba s stopnjevanim in napetim dogajanjem ter poenostavljena karakterizacija. Te značilnosti odsevajo tudi v jezikovni podobi (tretjem razlogu), kjer je odsotnost »osebnega stila« zelo olajšala in pospešila prevajanje.

Različnost kritik z motiviranjem lastnega vrednotenja usmerja analitično-ustvarjalno branje; k njegovi natančnosti in privlačnosti pripomorejo motivacijski listi (npr. Podoba raja),⁴ ki jih učenci izpolnjujejo ob drugem branju. Poglobljeno razpravljanje o romanu se začne po drugem branju in vodi k tretjemu (četrtemu, petemu...) analitično-ustvarjalnemu branju, kjer učenci sami iščejo še dodatne informacije, povezave in potrditve svojih, učiteljevih ter kritičnih in literarnozgodovinskih razmišljanj, ko jih ustvarjalno nadgradijo v literarni večer, predstavo, razstavo ali razredni časopis na alamutsko temo. Analitično-ustvarjalno branje bo s takšnimi ciljnim usmeritvami opravičilo nujnost ponovnega branja, pri bralcih pa vzbudilo občutek, da ne berejo ponovno zaradi »podatkovne mrzlice« in resnosti maturitetnega perfekcionizma, pač pa zato, da bodo lažje zaigrali izbrano vlogo na predstavi, uredili razstavo ali zapisali prispevke za razredni časopis. Ker sta analitično in ustvarjalno branje tesno povezana procesa in ju v tem članku razumem kot pogoj za poglobljeno razumevanje

⁴ Vsi trije motivacijski listi in prosojnica, ki so v članku omenjeni, so nanizani na koncu tega prispevka.

romana, se bodo nadaljnje interpretacije in analize nanašale na oba procesa, kjer bodo predlogi, zapisani v nadaljevanju, sledili ciljem prenovljenega pouka književnosti.

Romanu se lahko približamo na več načinov, saj je najbolj odprta, prehodna in najmanj predvidljiva literarna vrsta (Zupan Sosič 2001: 71–83). Kot taka ponuja še več možnosti za analize in interpretacije (od ostalih literarnih vrst). Tako se lahko *Alamutu* približamo z literarnosmerno določitvijo in mnogoplastno žanrsko analizo. Prva pot nam bo pokazala literarne in družbenopolitične razmere ob nastanku romana, druga, mnogoplastna žanrska analiza, pa bo raziskovala roman kot sinkretičen spoj zgodovinskega, filozofskega in psihološkega romana.

Literarnozgodovinska pot

Na alamutsko snov je Bartola opozoril Josip Vidmar 1927 v Parizu, ko mu je navedel mesto iz potopisa Marca Pola. Kasneje je Bartol bolj poudarjal pobudo Nade Gabrijelčič, ki mu je pripovedovala o trivialnem romanu *Roža sveta* Henryja Riderja Haggarda, nekateri razlagalci (npr. Kos, Paternu) pa idejo o nihilističnem diktatorju navezujejo tudi na epizodo Dostojevskega Veliki inkvizitor v romanu *Bratje Karamazovi* (1879–1880). Roman pomeni za slovensko literaturo novost, saj je literarni kanon ob njegovem izidu priznaval dva ideološka okvirja (Kralj 1999): simbolizem cankarjanskega tipa in socialni realizem ter najmanj upoštevani avantgardizem kot časovno vmesni tip literature. Bartol je pogumno pretrgal s t. i. idealistično metafiziko, tako da se njegova dela ne gibljejo več v miselnem zaledju humanistične morale. To jih je označilo za nihilistična, kar je v imenu narodnoobrambnega modela slovenske literarne kritike pomenilo oznako sumljivo. Dejstvo, da je leta 1945 preklical svoj roman, govori o tem, da ga je hotel braniti pred obtožbami ideološke, moralne in politične narave. Kasneje je roman avtor spet »priznal«, a ga je zagovarjal kot zgodovinski roman (prikaz zgodovine v islamski Perziji ok. l. 1100), kar je v nasprotju z njegovimi ugovori ob prvi izdaji *Alamuta* (1938). Takrat je namreč zanikal sočasne interpretacije romana kot zgolj zgodovinskega in poudaril njegovo žanrsko sinkretičnost (splet zgodovinskega, filozofskega, idejnega in psihološkega romana). Da roman ni samo zgodovinski roman, je dokazal avtor že s posvetilom (Nekemu diktatorju), ki ga je urednik *Modre ptice*, Janez Žagar, zaradi dvoumnosti črtal. Menil je, da daje potuho diktatorjem. Avtor je posvetilo pozneje opredelil kot opomin trem velikim diktatorjem »dobe med Einsteinom in Freudom«: Hitlerju, Mussoliniju in Stalinu. Zgodovinska perspektiva

romana pomeni pristopanje k romanu skozi islamsko temo, ki je trenutno še vedno v ospredju svetovnega bralnega zanimanja. Ko učenci predstavijo ustne ali pisne naloge oz. rezultate anket o poznavanju islama (lahko tudi o sodobni politični problematiki), izmailstva (splošna in romaneskna podoba) in terorizma, njihovo znanje sklenemo s shemo na prosojnici (objavljeno na koncu tega poglavja) in z zanimivostmi iz krščanstva in islama, ki je krščanstvu najbližja religija. Islam in krščanstvo namreč spadata v abrahamsko družino religij, filozofsko pa temeljita v grški filozofiji.

Ker so literarne osebe v romanu asasini, naj opozorim na današnje (dvojno) razumevanje njihovega delovanja. Po potopisu Marca Pola *Il Milione* (13. st.) se je uveljavilo prepričanje, da so asasini nevarni morilci. Zaradi odvisnosti od mamil so fanatični borci, njihov najmočnejši vodja je bil Starec z gore, Hasan Ibn Saba. Za potrditev teze o uživanju mamil so razlagalci te skrajne islamske ločine navajali etimološko razlago: asasin izhaja iz besede hašašin, torej poimenuje tistega, ki uživa hašiš. Pri tem pa so pozabili na arabsko besedo asasin, ki pomeni varuh oz. čuvaj. Novejše zgodovinske teorije trdijo, da so si idejo o uživanju hašiša (etimološka razlaga besede asasin lahko vzpodbudi pogovor o hašišu: kako proizvajajo to mamilo in kakšne učinke ima) izmislili nasprotniki izmailcev, saj ni omenjena v muslimanskih kronikah. To tezo potrjuje tudi splošno spoznanje, da zgodovino vedno pišejo zmagovalci oz. predstavniki večine, kar v našem primeru pomenijo suniti, ki so hoteli čimbolj očrtni skrajno islamsko manjšino – asasine. Nenavadno bi bilo, (a čisto nemogoče vendarle ne), da bi zgodovinski zmerni in strogi Hasan napeljeval svoje učence v drogo. Življenje na resničnem Alamutu in ostalih utrdbah je bilo namreč zelo asketsko in strogo. Tako je sicer v *Alamutu* tudi predstavljeno (to tezo naj učenci potrdijo s primeri iz romana). Prehajanje po stopnjah na lestvici nazivov (novinec – fedai – dai – vodja) je povezano s trdim življenjem, ki pogojuje napredovanje procesa spoznavanja. Stopnje prehajanja od nevednosti k popolnemu spoznanju se zgledujejo po Platonovem spoznavanju lepote in ljubezni v *Simpoziju*. Tam obsega prva faza ljubezen mladega človeka do lepega telesa. Druga faza je spoznanje, da so si lepa telesa med seboj podobna, kar posledično pomeni razširitev ljubezni od naklonjenosti enemu človeku do ljubezni nasploh. Naslednja faza je že sublimacija: spoznavajoči bo začel dajati prednost duhovni lepoti pred telesno lepoto, tako da bo v zaključnih razvojnih procesih razširil ljubezen do lepote na ljubezen do miselnega sveta in znanosti, na koncu pa »prispel« do najvišje vednosti – do spoznanja prapodobe vsega lepega. Na podoben način je potekala tudi spoznavna pot Hasana in Ibn Tahirja. Učenci naj jo osvežijo in naj pri tem ne pozabijo na

ključno Bartolovo misel, ki ni vezana na Platona: ljubezensko razočaranje je vir temeljnega spoznavnega preobrata. Hasan namreč meni, da je večina zadovoljna z bajkami, peščici pa je treba omajati vero z razočaranjem kot sredstvom »otreznitve«, da se ji potem lahko posreduje najvišje načelo, ki temelji na zanikovanju vseh nauk in izročil. Tem izbrancem pomeni prava moč življenje brez sleherne opore in trdnosti.

Filozofsko-religiozna pot

Ta je tesno povezana z zgodovinsko in psihološko razlago, njeno izhodišče bodo oznake literarne kritike, ki so romanu očitale odsotnost etične perspektive, moralni individualizem in satanistično filozofijo smrti. Po utemeljitvi in razlagi teh očitkov s primeri iz romana naj učenci predstavijo Hasanov peklenski načrt in se vrednostno opredelijo do njega. Ker je temelj Hasanove filozofije moto na začetku romana (Nič ni resnično, vse je dovoljeno), vodi nadaljnje razmišljanje v razlago nihilizma.

Nihilistično vodilo na začetku romana je zasidrano v ničejanski filozofiji. Čeprav je opremljeno z opombo Vrhovni izrek izmailstva, Janko Kos (1991) dokazuje, da to vodilo ni izmailsko, pač pa Nietzschejevo, vzeto iz knjige *Tako je govoril Zaratustra*, 1885. Ne glede na izvor izreka izseva celotni roman ničejansko filozofijo, čeprav se je Bartol prav z zagovorom o izmailskem izvoru mota hotel opravičiti pred etiketo nihilist, ki v preteklosti pri nas ni bila dobrodošla. Hkrati je Bartol zanikal celo svoje dobro poznavanje Nietzscheja, čeprav je znano, da je izbral in prevedel nekaj odlomkov prav iz knjige *Tako je govoril Zaratustra*. Za razumevanje celotnega dela pravzaprav ni pomemben izvor tega izreka (izmailski ali Nietzschejev), pač pa problematika novoveškega skepticizma, ateizma in moralizma, ki je proti koncu 18. st. začela dobivati ime »nihilizem«. Ob tem je potrebno upoštevati, da se je hkrati z Nietzschejem »domislil« podobne problematike tudi Dostojevski, s formulo »Če ni boga, je vse dovoljeno«, ki jo izreče Ivan Karamazov v romanu *Bratje Karamazovi*. Nietzschejev cilj najradikalnejše skepse in amoralizma je nadčlovek, pogoj zanj je postavitve volje do moči kot vrhovne samovrednote. V tem smislu je *Alamut* še vedno primer »pasivnega« nihilizma, saj Hasanove razlage ne dosegajo prevrednotenja vrednot (kjer je najvišja vrednota volja do moči), ampak še vedno vztrajajo pri dokončnosti skepse in amoralistične svobodnosti.

Hasanov nihilizem je kot sofizem skrit za fanatizem oblasti oz. diktature, ki ga giblje manipulacija (učenci naj poiščejo odlomke, ki izražajo Hasanovo manipulativno spretnost). Razlaga Hasanovega razumevanja lastne moči poteka vzporedno z ugotovitvijo, da je bil Bartol radikalen predvsem v uporabi Nietzschejeve predstave o preseganju tradicionalne krščanske oz. meščanske morale, saj moči ni razumel kot moralno-ideološke pozitivitete, ampak kot cinično stališče, da posameznik ni zavezan nikomur in ničemur (nobeni morali, ideologiji), kvečjemu lastnim idejam in sistemu. V tem smislu je Bartol najdoslednejše tematiziral evropsko nihilistično problematiko, veliko bolj kot npr. Ivan Cankar ali Vitomil Zupan.

Psihološka pot

Ker se filozofsko-religiozna interpretacija prekriva z razlago Hasanove filozofije, se torej v okviru mnogoplastne žanrske analize nenehno giblje tudi od opazovanja literarnih oseb (predvsem Hasana) do vloge pripovedovalca in njegovega odnosa do bralca. K bolj plastični strnitvi karakterizacije naj prispeva kratek predgovor o Hasanovih predhodnikih.

Alamutu so ob izidu (poleg že omenjenih kritik) očitali tudi psihologizem, predvsem uvajanje psihoanalitične metode, kjer so literarno javnost najbolj »motili« erotični motivi. Pisatelj je poznal Freudova dela, študiral je psihiatrijo in psihologijo na Sorboni ter leta 1925 psihoanaliziral hipnotizirano dekle. Svoje izkušnje si je zapisoval v dnevnik, ki je podlaga romanu *Čudež na vasi*, 1984. Zanimanje za duševnost je bilo torej tudi njegovo poklicno poslanstvo, zato ni čudno, da je že v kratki prozi (*Al Araf*, 1935; *Demon in eros*, 1974; *Med idilo in grozo*, 1988) postavljaj v ospredje nenavadno, izjemno in avtoritativno literarno osebo. Sam je razkril, da so Hasanovi predhodniki Robert Nigris, Ivan Fjodorovič Kalinin in Simon Krassowitz, literarni junaki njegovih kratkih pripovedi. Vsi so svetovljanske osebnosti, absolutni skeptiki, meščani ali aristokrati (za razliko od najpogostejšega sočasnega slovenskega junaka tistega časa: kmeta, bajtarja – malega človeka). Vsi spoznajo svojo premoč nad ljudmi po ljubezenskem razočaranju, ki ga po izjemni žalosti zgostijo v spoznanje, da šele odpoved emocionalni odvisnosti (ljubezen je namreč neindividualistično čustvo, odvisno tudi od drugega) vodi k popolni individualnosti

in svobodi. Močnejši vzamejo usodo v svoje roke, vendar vedno tako, da si podrejajo in določajo usodo šibkejših – jih zapeljujejo. Hierarhizacija spoznanja ureja lestvico razvrščanja ljudi v dve skupini: prvo predstavlja peščica vsevednežev, izjemnežev oz. zapeljevalcev, v drugo skupino pa spadajo vsi ostali, nevedneži oz. zapeljani. Prvi so eksperimentatorji z ostalimi, zapeljanimi, kjer se od nevedne množice ločijo le tisti posamezniki, ki tudi hlepijo po vstopu v prvo skupino elitnežev. Če so učenci sami spoznali strogo hierarhizacijo ljudi v romanu, bodo z veseljem umestili vanjo še ženske, platonistično razumljene kot posrednice spoznanja oz. sredstva za dosego cilja. »Šele ženska napravi iz moškega celega moža. Ona mu posreduje spoznanje, ob njej postane zrel. Z nedolžnostjo telesa izgubi tudi nedolžnost duše...« (Bartol 2002: 233). Za celovitejšo in večplastno razlago Hasanovega značaja naj učenci poiščejo odlomke za utemeljitev in razumevanje prijateljstva, ljubezni, spoznanja, vere, brezkončnookkega boga, minljivosti, zmotnosti človeka. Ko bodo odgovarjali na naslednja vprašanja (Ali Hasan kdaj dvomi o svojem početju? Kako se je osebnostno spreminjala Mirjam? Ali je naklonjenost med dekleti pravo prijateljstvo? Kdo je v romanu nihilističen? Katero žanrsko opredelitev bi postavili v ospredje pri ekranizaciji romana...), jim bosta v pomoč oba motivacijska lista: Hasan Ibn Saba in Kaj je Al Araf.

Pripoved v Alamutu

Literarnozgodovinska in interpretativnoanalitična metoda sta z mnogoplastno žanrsko analizo po vseh treh poteh k romanu (zgodovinski, filozofsko-religiozni, psihološki) že nakazale nekaj značilnosti romaneskne pripovedi. O njej so (najbrž) spregovorili že dijaki sami, ko so zaznali njeno berljivost in všečnost, lahko pa tudi dolgočasnost. K natančnemu opazovanju pripovedi jih bo pritegnila primerjava opisov Haliminega in Ibn Tahirjevega prihoda na grad (Bartol, 2002: 7–20 in 42–58), kjer lahko poiščejo podobnosti v opisu obeh novincev in opazujejo pripovedne zmožnosti različnih čuste strahu, pričakovanja, tesnobe, nelagodja in veselja obeh novincev.

Roland Barthes je v knjigi *Zadovoljstvo v tekstu* razpravljal o dveh vrstah zadovoljstva: zadovoljstvo ob ustvarjanju in doživljanju novega ter užitek ob prepoznavanju znanega, ustaljenega in v tem smislu predvidljivega. Bralci v *Alamutu* nedvomno uživajo na oba

načina; kot novo v romanu lahko doživljajo tematološko pestrost in odseve metafizičnega nihilizma, ustaljeni pripovedno-jezikovni postopki omogočajo nezapleteno in hitro branje, hkrati pa tudi užitek ob prepoznavanju že znanih karakterizacijskih in zgodbenih obrazcev. Užitek ob popreproščenih pripovedi je odvisen od tipa bralca; bolj razgledani in kritični bralci bodo v *Alamutu* zaznali delno trivializacijo, ozaveščeno že v najzgodnejših kritikah kot skonstruiranost, shematičnost, stilno površnost in poenostavljen izraz. Tudi kasnejše literarnozgodovinske analize so ugotovile tematsko, idejno in jezikovno redundanco, ki omogoča široko identifikacijo literarnega dela z beročim občinstvom. Pripoved označuje več trivialnih značilnosti; sistematično opazovanje trivializacije pomaga bralcem prepoznati njene značilnosti tudi v ostalih romanih.

Najbolj trivialni so opisi – so statični in monotoni, saj se v njih ponavljajo iste ali podobne značilnosti. Določeni izseki poglavja (npr. prihod novincev na Alamut, odhod fedajev v raj, odzivi deklet na Apamo...) so očitno predvidljivi, saj se prizori zrcalno ponavljajo. Podobno velja za karakterizacijo, kjer se pisatelj najbolj posveča zunanjemu opisu oz. videzu literarne osebe. Njene zunanje značilnosti avtor ne vključi v dogodke, tako da je podoba osebe rezultat statične imaginacije (Glušič 1991: 108–111), ker ne nastaja dinamično oz. v dialoškem odnosu z dogajanjem. Ponavljanje pripovednih informacij preveč usmerja bralčevo doživljanje, saj večkrat ne dopusti lastnih vzporejanj, predvidevanj, ugibanj...

Statični značaj opisov vodi v plitvo oznako čustev in razpoloženja, posebej so nemotivirani prehodi med njimi. Tako se nasprotujoče si lastnosti (navidezno) harmonično združujejo, kar poveča vtis naivne idealizacije. Npr. Apama ob spoznanju, da bo Hasan umoril sina in na njegovo mesto sprejel svojega učenca, vzklikne: »Da, strašen in dober oče je to!« (Bartol 2002: 457). Patetičnost skuša na več mestih zakriti pripovedne vrzeli in uspavati bralce s predstavitvijo potenciranih, a (hkrati) izključujočih se čustvenih razpoloženj. Karakterizacijo bistveno določa klišeizacija,⁵ ki jo lahko podrobno raziščemo z raziskavo stalnih besednih zvez, fraz in drugih jezikovnih inovacij.

⁵ Klišeiziran jezik so učenci delno spoznali že ob motivacijskem listu Podoba raja, kjer je bila predstavljena raba ekspresivnih besed in pomanjševalnic.

Spoznanje o delni trivializaciji *Alamuta* najbrž ne izniči bralne vedoželjnosti, pač pa nakazuje, da je Bartol posvetil manj skrbi pripovedni prefinjenosti, več pa zgodovinsko-filozofsko-psihološki predstavitvi nenavadnih literarnih oseb, ki so kljub časovni odmaknjenosti še vedno sodobne, danes pa celo presenetljivo aktualne. Zmerna literarnozgodovinska in literarno teoretična poučenost o njih ne sme zavirati ali celo zmanjševati užitka ob branju in razlaganju romana – za branje maturitetnih romanov je namreč bolj od podatkovne naravnosti⁶ pomembno razbiranje večplastnosti romana, približevanje bistvenim literarnim pojavom v besedilu, samostojno odkrivanje ali povezovanje osrednjih sporočilnih jeder ter vodeno ozaveščanje bralčevih razpoloženj.

Intuitivno in analitično-ustvarjalno branje odpirata veliko vprašanj ter vabita v svet književnosti (primerjava z deli F. M. Dostojevskega, I. Cankarja, V. Zupana) in refleksije o njej. Od učiteljev je odvisno, koliko časa bodo bralci v njem uživali in kako se bo njihovo čutno ugodje prevajalo v bralni spomin in literarno znanje.

Literatura

Bajt, Drago, 1984: Bartolov Alamut (spremna beseda). Vladimir Bartol: *Alamut*. Maribor in Koper: Založba Obzorja in Lipa. 453–499.

Barthes, Roland, 1975: *Zadovoljstvo u tekstu*. Gradina: Biblioteka Misao.

Bartol, Vladimir, 2002: *Alamut*. Ljubljana: Založba Sanje.

Bartol, Vladimir, 1984: *Čudež na vasi*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Bartol, Vladimir, 1988: *Med idilo in grozo*. Ljubljana: Književna mladina Slovenije.

Bartol, Vladimir, 2001: *Mladost pri svetem Ivanu*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Glušič, Helga, 1991: Literarna oseba kot osrednji pripovedni element v Bartolovi in Zupanovi prozi. *Pogledi na Bartola*. Ljubljana: Revija Literatura (Zbirka Novi pristopi). 105–112.

⁶ Maturitetne sklope ponavadi spremlja množica metaliterarnih spisov. Ti včasih minuciozno razčlenjujejo tudi podatke, ki niso pomembni za poglobljeno literarno branje, s svojo pretirano znanstvenostjo pa spodkopavajo bralno samozavest srednješolcev.

- Grosman, Meta, 2000: *Šolska ura z besedilom*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Jesih, Milan, 2002: Publica plemenitost. *Delo* 219. 6.
- Kermauner, Taras, 1974: Vladimir Bartol – predhodnik današnje slovenske moderne literature. Vladimir Bartol: *Demon in eros*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kos, Janko, 1991: Težave z Bartolom. *Pogledi na Bartola*. Ljubljana: Revija Literatura (Zbirka Novi pristopi). 9–52.
- Krakar-Vogel, Boža, 2002: Maturitetni esej »po novem«. *Slovenščina v šoli* 5. 2–13.
- Kralj, Lado, 1991: Bartol, Mrzel, Grum. *Pogledi na Bartola*. Ljubljana: Revija Literatura (Zbirka Novi pristopi). 118–140.
- Paternu, Boris, 1989: Bartolov roman Alamut. B. Pogorelec (ur.): *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave. Zbornik referatov*. 211–225.
- Pezdirč Bartol, Mateja, 1999/2000: Vloga bralca v poglavitnih literarnoteoretičnih smereh 20. stoletja. *Jezik in slovstvo* 45/5 in 6. 195–206, 243–251.
- Smailagić, Nerkez, 1990: *Leksikon islama*. Sarajevo: Svjetlost.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze*, 1997. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Smith, Huston, 1996: *Svetovne religije*. Maribor: Založba Obzorja.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2001: Poti k romanu. *Primerjalna književnost* 1. 71–83.

PRILOGE

A MOTIVACIJSKI LISTI

I. **Opis krščanskega raja** (*Prva Mojzesova knjiga – Geneza*)

Gospod Bog je zasadil vrt proti vzhodu v Edenu in je tja postavil človeka, katerega je bil izoblikoval. Gospod Bog je dal, da je iz zemlje pognalo vsakovrstno drevje, prijetno za pogled in dobro za jed, tudi drevo življenja v sredi vrta in drevo spoznanja dobrega in hudega.

V Edenu je izvirala reka, da je namakala vrt; od tam pa se je delila v štiri glavne reke. Ena od njih se imenuje Pišón. Ta teče okoli vse dežele Havila, v kateri je zlato – in zlato te dežele je dobro; tam je tudi bdeli in kamen oniks. Drugi reki je ime Gihon. Ta teče okoli vse dežele Kuš. Tretji reki je ime Tigris. Ta teče vzhodno od Asúrja. Četrta reka pa je Evfrat.

Gospod Bog je vzel človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval. Gospod Bog je človeku zapovedal in rekel: »Z vseh dreves v vrtu smeš jesti, le z drevesa spoznanja dobrega in hudega nikar ne jej! Kajti na dan, ko bi jedel z njega, boš gotovo umrl.«

II. **Opis muslimanskega raja** (dženeta) – povzetek iz več sur (Nerkez Smailagić, 1990: *Leksikon islama*)

- XLVII, 15: Dženet je obljubljen tistim, ki se bojijo Alaha – v njem so sveže reke vode in mleka, prav tako reke vina, ki prijaajo tistim, ki jih pijejo; in reke precejenega medu. Tam so tudi vse vrste sadja.
- IV, 57: Izbrani bodo v njih večno ostali, v njih bodo čiste ženske imeli.
- LVI, 15–22: Ljudje v raji bodo sedeli na izvezenih divanih, stregli jim bodo večni mladeniči s čašami, napolnjenimi iz tekočih izvirov – od njih jih ne bo bolela glava, zaradi njih ne bodo izgubili razsodnosti. Stregli jih bodo tudi s sadjem, ki ga bodo lahko sami izbrali [...] ljudje bodo med lotosovim drevjem brez trnov, med bananinimi plodovi, nanizanimi v hladu prostranem, poleg tekoče vode [...] in na vzdignjenih posteljah.
- LVI, 3536: Z novim stvarjenjem bomo Mi ustvarili hurije in jih naredili za device.

III. **Pogovor**

1. Primerjajte oba opisa raja z Alamutovimi rajskimi vrtovi. Kateremu opisu in kako se približuje Hasanova iluzija raja?
2. Se strinjate, da je Hasanov raj urejen po moški predstavi življenja? Zakaj?

3. Dekleta oz. hurije v raju so označene s pozitivnimi (deklica, ljubček; gazelica, golobičica, ptičica, taščica, mačica, žabica, grlica) in negativnimi (gos, opica, škržat, kokodajsica) ekspresivnimi besedami, ki črpajo iz animalističnega slovarja. Fante, nasprotno, ne označuje toliko ekspresivnih besed, predvsem pa manj pomanjševalnic (deček, tovariš, živo bodalo, škržat). Kaj takšna jezikovna podoba odseva? Kakšen vtis naredi na bralca? Ali so odnosi moški–ženske v alamutskem raju podobni odnosom v *Zločinu in kazni*? Kaj pa v našem življenju?

KAJ JE AL ARAF – motivacijski list 2

Vladimir Bartol: **Al Araf**. Vladimir Bartol: *Demon in eros* (1974).

Ali veš, kaj je Al Araf? Al Araf je, tako velijo razlagalci Korana, ime visokega zidu, ki se dviga med peklom in rajem in ju razdvaja. Niti prebivalci tega, niti prebivalci onega ne vidijo čezenj. Ali nanj bodo prišli tisti, ki so padli, boreč se za sveto stvar, z mečem v roki, vendar proti volji svojih roditeljev. V pekel ne pridejo, ker so mučeniki. V raj ne morejo, ker niso ubogali staršev. Ali v nameček jim bo dano poznanje i prebivalcev pekla i onih nebes. Oboje pa bodo razločevali po določenih znamenjih na licu. Araf pomeni poznati in »poznanje« je njihova usoda. V življenju so bili postavljeni pred odločite spoznali so veliko stvar, za katero se jim je bilo boriti. Starši, oropani tega spoznanja, so jim branili. Odločili so se za prvo in prekršili četrto božjo zapoved.

Taka je tudi usoda nas, ki smo spoznali. Daleč jasnovidnejši od naših očetov in naših voditeljev smo, zato je naša dolžnost, da vzamemo proti njihovi volji orožje v roke. Naša pot gre tik nad pogubljenjem. Zanj nam je potrebno pravo srce.

Vladimir Bartol: *Alamut*, 2002.

»To je zid Al Araf, ki loči raj od pekla.«

»Čudo nezaslišano,« je zašepetal. »Zdaj se mi je zazdelo, kot da se je neka senca premaknila vrh njega.«

»Bržkone je bil eden izmed junakov, ki so padli z orožjem v roki za pravo vero, boreč se proti volji svojih roditeljev. Zdaj s hrepenenjem gledajo v naše vrtove. K nam ne smejo, ker so

prekršili četrto Alahovo zapoved. V pekel ne spadajo, ker so umrli kot mučenci. Zato jim je dano, da vidijo na obe strani. Mi uživamo, a oni spoznavajo.«

»Kje je potem Alahov prestol ter Vseusmiljeni s preroki in mučenci?«

»Ne misli, da je raj kakor kakšna zemeljska pokrajina, Ibn Tahir. Neizmeren je v svoji razsežnosti. Tu, pod Arafom, se začenja in se razteza potem skozi osmero neskončnih pokrajin do poslednjega in najbolj vzvišenega predela. Ta je prestol Alahov. Samo Prerok in Seiduna sta od živih smela do tja. Za vas, navadne izbrance, je določen tale začetni oddelek.«

Pogovor

1. Ali se vam zdi motiv Al Arafa pomemben za razumevanje romana in Hasanove filozofije?
2. Iz obeh odlomkov povzemite čimveč opredelitev Al Arafa. Povejte še svoje razlage tega mejnega zidu med peklom in rajem.

HASAN IBN SABA – motivacijski list 3

- I. Odlomek iz Bartolovih spominov *Mladost pri svetem Ivanu* (2001).

Podobno zanimanje, privlačenje in pozornost so vzbujali v meni človeški karakterji in tipi, ki so se sorodno odlikovali po ostro izraženih lastnostih. Iz prve mladosti se spominjam nekaterih vaških originalov, o katerih bom o priliki še pisal. Toda tudi pri mojih vrstnikih so me na neki poseben način privlačevali taki, ki so imeli kako upoštevanja vredno lastnost močno izraženo. Medtem ko so se originali v moji zavesti kmalu umaknili v vedri kotiček, kjer je botroval moj smisel za humor, je udarilo v meni na površje ojačeno zanimanje za vse vrste drzoviteže, iznajdljiveže in umetnike ter obvladovalce življenja.

Ta moj smisel in to moje zanimanje za take vrste prirodnih in človeških produktov ni bil niti privzgojen niti naučen. Mama se je večkrat karajoče jezila, da je dajal otrok v svojih risbah in plastičnih modelacijah prednost neki posebni vrsti ptic in drugih živali, ki so njo ravno zaradi tistih lastnosti odbijale, zaradi katerih so otroka privlačevale. Prav tako je zbujalo takrat in pozneje njeno negodovanje moje pretirano in po njenem mišljenju enostransko zanimanje za določene človeške karakterje in tipe. Toda temu se ni dalo odpomoči: otroku z izrazitimi smisli in instinkti za določene stvari se na dolgo ne more vsiliti neko drugačno zanimanje.

II. Dialog Simona Krassowitza z Božidarjem Miklavcem v noveli **Zapeljivec pod steno**.

Vladimir Bartol: *Demon in eros* (1974).

- »Ali veš, kaj je to: nič?! Preslaboten se mi zdi skoraj človeški razum, da bi mogel dojeti vso vsebino te strašne besede. Ali to ti lahko povem: Ko ni ničesar več, tudi ničesar nikoli ni bilo! Ne razumeš? Ko izgineš ti, izginejo tudi vsi tvoji odnosi, z njimi vse, kar si kdaj doživel ali spoznal in s tem vse, kar je kdaj bilo. Pred ničemer ni ničesar bilo in po njem ne bo ničesar več. Zato ni po smrti ne kesanja ne obžalovanja. In ker ju pozneje ne bo, ve filozof, da sta tudi zdaj nepotrebna. Zato se niti ne boji smrti, niti ničesar, kar ga spravlja v nevarnost, da bi ga doletela. Upravičen je torej zahtevek: živi nevarno!«
- »Ali zdaj, zdaj, dokler sem še, je zame lepo in vredno živeti! Zame sije sonce in cvetijo rože, zame letijo metulji in biva ljubezen. Zame sta znanost in modrost.«
- »Vse to je res. Ali ko tebe ne bo, tudi vsega tega ne bo in takrat bo vseeno, ali si živel toliko ali toliko časa. Zdaj ti postavim vprašanje: kaj se ti zdi spričo spoznanja, da bo nekoč vse izginilo, vrednejše: živeti v neprestanem strahu pred tem, kar mora priti, pusto in dolgočasno življenje, ali pa, ker veš, da te tako in tako nekoč čaka konec, tvegati vse in se podati na veliko pot? Zakaj obojega rezultat bo isti: pogreznjenost v nič.«

Miklavcu je postalo tesno.

- »Kaj misliš, da zares obstaja samo ta dvojna možnost?«
- »Samo ta dvojna možnost obstaja. Ogromna večina ljudi se odloči za prvo pot: strahopetno in na videz varno. Na videz samo, sem dejal! Zakaj modrijan ve, da človek ne ve ne ure ne dneva, kdaj ga bo doletela usoda. Čisto jasno je torej zanj, da se odloči za hrabro življenje. – Poznam številne biografije velikih mož: vsi so se bili odločili za to drugo pot. Kdor hoče nekaj doseči, mora tvegati; vsako tveganje pa je nevarno.

III. Vladimir Bartol: *Alamut*, 2002.

»Niso stvari same po sebi, ki nas delajo srečne ali nesrečne,« je dejal Hasan prijateljema na zvezdarni, ko so spet poleyli po blazinah. »Marveč samo naša misel, naše prepričanje, ki ju imamo o njih. Za primer: Skopuh zakoplje zaklad na skrivnem mestu. Javno se kaže siromaka, na tihem pa uživa v zavesti, da je bogataš. Sosed izvoha njegovo skrivnost in mu vzame zaklad. Skopuh se bo veselil bogastva vse dotlej, da ni odkril tatvine. In če bi ga prej doletela smrt, bi izdihnil v srečni zavesti, da je bogataš. Prav tako

je z možem, ki ne ve, da ga njegova ljubljenska vara. Da tega ne izve, bo srečen živel do svoje smrti. V nasprotnem primeru bi bila njegova najljubša žena lahko vzor zvestobe. Če bi ga lažniva usta prepričala, da mu je nezvesta, bi trpel peklenske muke. Niti stvari niti resnična dejstva torej ne odločajo o naši sreči oziroma nesreči, marveč smo povsem in izključno odvisni od naših predstav, od naše zavesti o njih. Sleherni dan nam odkriva, kako lažnive in zmotne so te predstave. Na kako šibkih nogah sloni naša sreča! Kako neupravičeno je dostikrat naše žalovanje! Kaj čuda, če je modrijan ravnodušen nasproti obema?! In če uživajo srečo lahko samo preprosteži in bedaki?!« [...] »Čemu si se torej prej razburjal nad tem, da sem poslal fedaije v raj? Mar niso srečni? Kakšna je neki razlika med njihovo srečo in med srečo nekoga drugega, ki prav tako ne pozna njenih pravih predpostavk? Vem, kaj tebe moti. Moti te to, da mi trije nekaj vemo, česar oni ne vedo. In kljub temu so še zmerom na boljšem na primer od mene. Misli si, kako bi bil onim trem v kali zagrenjen sleherni užitek, če bi jih obšla sumnja, da sem jih hoté zavedel v nekaj, nad čimer oni nimajo pregleda. Ali da jaz o vsem tem, kar se z njimi godi, nekaj več vem kot oni sami. Ali ko bi slutili, da so samo igrača, brezvoljne šahovske figure v mojih rokah. Da so samo sredstva, ki jih uporablja neka višja volja, nek višji razum pri nekem neznanem načrtu. Meni, prijatelja, taka slutnja, taka sumnja zagrenjuje sleherni dan mojega življenja. Slutnja, da utegne biti nad nami nekdo, ki z jasnim duhom pregleda vesoljstvo in naš položaj v njem, ki utegne vedeti v njem marsikaj, nemara celo uro naše smrti, kar je vse našemu razumu neusmiljeno zastrto.

IV. Pogovor

1. Bartol piše v svojih spominih o karakterjih in tipih, ki so se sorodno odlikovali po ostro izraženih lastnostih. Ali jih lahko najdete v karakterizaciji Krassowitza in Hasana? Katere lastnosti imata primerjani literarni osebi posebno močno izražene?
2. Kateri govor (Krassowitzev, Hasanov) se vam zdi bolj prepričljiv in zakaj? Ali bi sami podobno razlagali minljivost in doživljanje sreče?
3. Kako razumete in razlagate izraz manipulacija? Iz odlomkov razložite manipulativno spretnost obeh literarnih oseb.
4. Ali Hasan v odlomku ali v celotnem romanu kdaj dvomi o svojem početju? Kaj pa Mirjam?

B PROSOJNICA

ISLAM

Starozavezni izvor krščanstva in islama

ADAM

Noe (potomec)

Sem (sin) * semit = Semov potomec

Agara	+	Abraham (potomec)	+	Sara
(2. A. žena)				(1. A. žena)
Izmael				Izak
Muslimani (Meka)				Hebrejci (Palestina)
politeizem		monoteizem		

Razkol v islamu

ISLAM

suniti **šiiti**

(tradicionalisti–večina)

(manjšina)

IZMAILCI

ASASINI

- a) tisti, ki jedo hašiš (hašašini)
- b) varuhi, čuvaji